

Інна Червінська,

кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м.Івано-Франківськ)

Inna Chervinska,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Vasyl Stefanyk
Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 371.123 +37.013.73

СОЦІОКУЛЬТУРНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

SOCIOCULTURAL DETERMINATION PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL VALUES OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS

У статті описана соціокультурна детермінація професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів. Автор розкриває основні цінності професійної діяльності педагога, вказує на роль, яку відіграють професійні цінності у формуванні особистості педагога.

Ключові слова: цінності, професійно-педагогічні цінності, ціннісні орієнтації, професійна діяльність, шляхи формування.

This article describes the spending ways of formation of professional and pedagogical value of future primary school teachers. The author reveals the core values of professional activity teacher points to the role played by the professional values in shaping personality teacher.

Keywords: values, vocational, educational, professional, activities, ways of forming.

В статті описано соціокультурною детермінацію професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів. Автор розкриває основні цінності професійної діяльності педагога, вказує на роль, яку відіграють професійні цінності у формуванні особистості педагога.

Ключевые слова: ценности, профессионально-педагогические ценности, ценностные ориентации, профессиональная деятельность, пути формирования.

Актуальність дослідження. Посилення аксіологічних основ освітнього процесу викликає необхідність перегляду цілей, змісту, технологій професійної підготовки вчителя з урахуванням нових ціннісних орієнтацій, що диктуються сучасним етапом розвитку людства. Це визначає актуальність пошуку шляхів інтеграції змісту і форм педагогічної освіти, завдяки яким забезпечуватиметься формування професійно-педагогічних цінностей студентів – майбутніх учителів початкових класів.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Аналіз наявної філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури показує, що в останні роки помітно посилилася увага дослідників до проблеми цінностей педагогічної професії. Проблема дослідження професійно-педагогічних цінностей визначається насамперед реальними потребами суспільства, гуманізацією педагогічної освіти, підвищенням якості навчання і виховання. Фундаментальні проблеми теорії професійної освіти висвітлено у працях С.І. Архангельського, А.М. Алексюка, М.С. Грищенко, С.У. Гончаренка, І.А. Зязюна, О.В. Киричука, Н.В. Кічук, В.А. Ликової, В.Ф. Паламарчук, О.М. Пехоти, Н.Г. Ничкало, О.Я. Савченко, Л.О. Хомич, М.Д. Ярмаченка та ін. Питанням аксіологічної проблематики присвячено праці С.Ф. Анісімова, І.Д. Беха, В.О. Василенка, Б.І. Додонова, А.Г. Здравомислова, Д.О. Леонтьєва, В.Б. Ольшанського та ін.

Постановка завдання, цілі статті. Розкрити сутність соціокультурної детермінації професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Проблема соціокультурної детермінації професійної діяльності педагога пов'язана із осмисленням культурних процесів, освіти й виховання, підготовки кадрів із науково обґрунтованим розумінням взаємозв'язку культури та економіки, культури та педагогіки, культури та психології. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується суперечливістю дій усіх соціальних інституцій, що в комплексі складають організаційну основу його культури. А рівень розвитку культури суспільства безпосередньо впливає на життєдіяльність окремого індивіда, формування його життєвих планів та цінностей. Однак необхідно мати на увазі й зворотний вплив педагогічної культури особистості на соціально-економічний розвиток, характер суспільного виробництва. Дотримання цієї ідеї у формуванні професійно-педагогічних цінностей майбутнього педагога пояснює вплив соціокультурної ситуації в суспільстві на цілі, зміст, форми підготовки науково-педагогічних кадрів.

Історико-педагогічний аналіз проблеми досить переконливо доводить, як у різні періоди змінювалися цілі, функції, зміст вищої освіти, а разом із цим змінювався і характер науково-педагогічної діяльності: від прямого відтворення досліджуваного матеріалу (читання книг в аудиторії) до проблемно-пошукової побудови навчального матеріалу, від використання елементарних навчальних засобів до програмованого і комп'ютерного навчання. Соціокультурна детермінація – це вплив суспільства на що-небудь (соціальні і практичні потреби, культурні та етнічні традиції, морально-етичні принципи, ідеолого-політичні установки). Такий підхід дозволяє розглядати вплив соціокультурних детермінант через соціальну активність, соціальну інтеграцію, саморегуляцію, активацію і дієвість соціальних суб'єктів, а також вимірювати інтенсивність прояву соціокультурних орієнтацій через рівень залучення педагогів до прийняття рішень, активацію засобів впливу громадськості на прийняття рішень.

В умовах сучасної освітньої парадигми формування цілісної особистості фахівця необхідно посилити увагу до формування цінностей професійної діяльності, під якими розуміються ті її особливості, які дозволяють учителю задовольняти свої матеріальні й духовні потреби і слугують орієнтиром для його соціальної та професійної активності, спрямованої на досягнення суспільно значущих гуманістичних цілей.

Професійна підготовка майбутнього фахівця повинна бути спрямована не тільки на засвоєння ним знань, умінь, навичок і форм поведінки, але й на формування певної структури професійно-педагогічних цінностей. При цьому важливим є процес навчання, під час якого майбутні фахівці вчаться оволодівати системним баченням педагогічної діяльності, сприймати педагогічні події як компоненти єдиної системної діяльності. Це визначає актуальність пошуку шляхів інтеграції змісту і форм педагогічної освіти, завдяки яким забезпечуватиметься формування професійно-педагогічних цінностей студентів – майбутніх учителів початкових класів. За таких умов цінності виступають своєрідним орієнтиром діяльності та поведінки людини. А основною метою професійної підготовки вчителя – стає формування професійно-педагогічної спрямованості студента та його готовності до педагогічної діяльності в сучасній загальноосвітній школі. Результатом підготовки має бути чітке усвідомлення майбутнього педагога сутності своєї професії як діяльності, спрямованої на всебічний розвиток кожного учня.

Зміна ціннісних орієнтацій освіти викликає зростання потреб суспільства в мислячих, думаючих, творчих педагогах. Оскільки безпосередня діяльність учителя – це «складний за своїм психологічним змістом процес, що вимагає від людини розвиненого педагогічного мислення, розуміння творчого характеру педагогічної праці, міцних і стійких інтересів, знання законів дитинства, теорії та практики організації навчально-виховного процесу, входження в педагогічну діяльність, основу якої становлять особистісні якості вчителя» [5].

Професійні цінності є важливим моментом у підготовці й фаховому становленні майбутнього вчителя. Багатогранність цінностей у структурі особистості дає змогу досліджувати їх у контексті багатьох феноменів: світогляд, мислення тощо. Процес оволодіння особистістю професійно-педагогічними цінностями проходить ряд послідовних етапів: орієнтація в педагогічній дійсності і набуття професійних знань, умінь, навичок; використання набутих знань на практиці; створення власної системи професійно-педагогічних цінностей.

Таким чином, цінності педагогічної діяльності – це ті особливості, які дозволяють задовольнити педагогові свої потреби і слугують орієнтиром для його соціальної активності, спрямованої на досягнення поставленої мети. Цінності найтіснішим чином пов'язані зі становленням особистості, вказує Є.С. Кузьмін. Суб'єктивно цінність є установкою, відношенням особистості, а об'єктивно – вона відображає її спрямованість. Поняття «професійні цінності» є більш широким. Під професійними цінностями розуміються предмети, явища та їх властивості, необхідні суспільству і особистості в якості засобів задоволення особистих і соціальних потреб. Вони формуються у процесі освоєння особистістю соціального досвіду і відображаються в її цілях, переконаннях, ідеалах і інтересах [6]. Професійні цінності – це ті орієнтири, на основі яких людина вибирає, освоює і виконує свою професійну діяльність. Це також засоби, що забезпечують особистісний соціально значущий результат будь-якої професійної діяльності.

Педагогічні цінності – це внутрішній емоційно освоєний регулятор діяльності, що визначає ставлення до навколишнього світу, до самого себе та моделює зміст і характер професійної діяльності. Наявність професійних цінностей забезпечує сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає людину до пошуку творчості, удосконалює у свідомості студента умовну модель майбутньої фахової діяльності, яка слугуватиме орієнтиром у професійному саморозвитку. У зв'язку з цим, сьогодні важливо у процесі підготовки майбутніх учителів не тільки накопичення певного змісту навчального матеріалу з різних галузей знань, а створення умов для перетворення їх свідомості, світогляду, оволодіння ними новими способами діяльності, вибудовування іншої системи ціннісних орієнтацій.

Наявність професійних цінностей у студентів забезпечує сумлінне ставлення до майбутньої професійної діяльності, спонукає до творчого пошуку, формує у свідомості умовну модель майбутньої фахової діяльності, яка слугуватиме орієнтиром у професійному саморозвитку.

Процес формування педагогічних цінностей вчителя початкових класів виступає важливим соціально-етичним і духовним потенціалом, реалізація якого має стратегічне значення для його сталого функціонування і розвитку в умовах здійснення національних проєктів у сфері освіти, що реалізуються відповідно до європейських інтеграційних процесів.

Цінності виступають основою для побудови певного навколишнього світу людини, оскільки та чи інша цінність може в певний період стати загальною умовою якогось виду людської діяльності, життєвим орієнтиром, згідно з яким структурується реальність. Відповідно, процес навчання студентів у навчальному закладі повинен бути спрямований не лише на формування професійної компетентності фахівця, але й на розвиток його професійно-педагогічних цінностей.

Сформовані професійні цінності стають основою гуманістичної позиції особистості педагога, визначають характер побудови взаємовідносин між суб'єктами освітнього процесу. Нерозуміння і несформованість

професійних цінностей у педагога свідчать про відсутність або певні обмеження у життєвому, соціальному і професійному досвіді, та про неготовність продуктивно і творчо здійснювати педагогічну діяльність.

Педагогічні цінності формуються історично в ході розвитку суспільства, освіти і фіксуються в педагогічній науці як форма суспільної свідомості у вигляді специфічних умов, зразків та норм поведінки. Проте відповідно до змін потреб соціокультурного середовища, школи, розвитку особистості – змінюються, переосмислюються й педагогічні цінності.

Однак професійні цінності не залишаються незмінними, раз і назавжди впорядкованими. У процесі свого розвитку професійні цінності трансформуються в залежності від історичної епохи: багато цінностей зникають, втрачаючи свою актуальність, виникають нові цінності, змінюється їх ієрархія. На сьогоднішній день структура професійних цінностей вчителя зазнає значних змін. Це обумовлено змінами, які відбуваються в суспільстві: демократичними перетвореннями, новим соціокультурним замовленням, інформатизацією і гуманізацією сучасної освіти. У процесі професійного становлення, цінності перевіряються, доповнюються, набувають дедалі особистісного значення, а сама особистість ідентифікує себе як представника цієї професії [5].

Особливим у формуванні професійно-педагогічних цінностей є період, що пов'язаний з навчальною діяльністю у ВНЗ. У цей час відбувається формування адекватної професійної самооцінки та рівня домагань – перехід до нового етапу пізнавального й особистого розвитку, з'являються значущі соціальні мотиви, прагнення. Особливістю цього етапу є окреслення кола особистісних цінностей, а також їх емоційне переживання усвідомлення та закріплення в діяльності. Сучасна практика доводить, що відсутність уявлень про подальші перспективи майбутньої професії знижує активність особистості, уповільнює процес формування професійно-педагогічних цінностей, робить особистість дезорієнтованою у своїй діяльності.

Отже, формування професійно-педагогічних цінностей – процес багатограний та складний, що досягається бажаннями, потребами, інтересами професійного характеру. Педагогічні цінності є своєрідним орієнтиром і стимулом соціальної та професійної активності педагога, вони гуманістичні за природою і сутністю, оскільки зосереджують у собі широкий спектр усіх духовних цінностей суспільства.

Професійні цінності відіграють важливу роль і у формуванні особистості професіонала, виступають в якості регулятора поведінки людини, виражають спрямованість її інтересів і потреб, визначають притаманні їй установки і мотивацію у сфері професійної діяльності. Пізнання сучасних соціально-економічних і політичних процесів неможливе без всебічного дослідження цінностей суспільства в цілому, їх історичного аналізу, оскільки педагогічні цінності вчителя і його професіоналізм виконують ключову роль у соціальному відтворенні нових поколінь, становленні їх ціннісних орієнтацій. Багатогранність цінностей у структурі особистості дає змогу досліджувати їх у контексті багатьох феноменів: світогляд, мислення тощо. Процес оволодіння особистістю професійно-педагогічними цінностями проходить ряд послідовних етапів: орієнтація в педагогічній дійсності і набуття професійних знань, умінь, навичок; використання набутих знань на практиці; створення власних професійно-педагогічних цінностей.

Таким чином, професійно-педагогічні цінності – це комплекс інтегративних якостей особистості, що виявляються у вибіркового ставлення до різних видів педагогічної діяльності залежно від рівня засвоєння нею досвіду, загальноприйнятих цінностей, професійних знань, умінь та навичок, що фіксуються в потребах, мотивах, установках, оцінках, ідеалах й інтересах особистості.

Необхідність налагодження гуманних відносин між вчителем і учнями, в основі яких лежить повага до особистості школяра і разом з тим максимальна вимогливість до нього, також виступають одним з найважливіших показників ціннісного ставлення вчителя до професійної діяльності. Цей принцип взаємодії педагога і вихованця історично утвердився, довів свою доцільність і необхідність у теорії і практиці виховання. Саме гуманізм, безмежна любов до дітей були основним професійним кредо і секретом успішної професійної діяльності таких великих педагогів, як Я. Корчак, В.О. Сухомлинський, А.С. Макаренко, Ш.А. Амонашвілі та багатьох інших.

Висновки та перспективи подальших розвідок дослідження проблеми. Отже, вважаємо за необхідне розглядати феномен професійно-педагогічних цінностей з позицій мотиваційного, змістово-процесуального та рефлексивного компонентів. Професійні цінності вчителя не є природженим явищем, вони формуються і розвиваються внаслідок набутого досвіду людини та фахової діяльності. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Перспективи подальших напрацювань ми вважаємо в необхідності докладнішого вивчення проблеми побудови моделі професійних цінностей педагога.

1. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса / Ш.А. Амонашвили. – Минск : Университет, 1990. – 559 с.
2. Анисимов С.Ф. Духовные ценности: производство и потребление / С.Ф. Анисимов. – М. : Мысль, 1988. – 228 с.
3. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності : наук. видання / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
4. Бондаревская Е.В. Ценностные основания личностно-ориентированного воспитания / Е.В. Бондаревская // Педагогика. – 1995. – № 4. – С. 29-36.
5. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности / А.Г. Здравомыслов. М. : – ПГИЛ, 1986 – 223 с.
6. Ильин В.С. Целостный подход формирования всесторонне развитой гармоничной личности, его строение / В.С. Ильин //– Волгоград : ВГПИ, 1984. – 348 с.
7. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя / И.Ф. Исаев. – М. : Академия, 2004. – 268 с.
8. Сластенин В.А. Педагогика: Учебное пособие для студентов пед. уч. зав./ В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев и др. – М.: «Школа-Пресс», 2000. – 512 с.
9. Помиткін Є. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія / Є.О. Помиткін. – К. : Наш час, 2005. – 280 с.